

► Restauratie- en conserveringsprogramma boekt resultaat

Mysterieuze grafheuvels bij *Tongeren*

Al vroeg wekten heuvels ten zuiden van de Belgische stad Tongeren de belangstelling van de lokale bevolking. Die interesse werd geprikkeld door de vondst van 'Romeinse antiquiteiten' bij het afgraven van dergelijke heuvels. Inmiddels is duidelijk geworden dat er rond Tongeren zo'n honderdtal van dergelijke mysterieuze grafheuvels gelegen moeten hebben.

In het voorjaar van 1862 begonnen twee lokale historici, Henri Schuermans en August Kempeneers, in de gemeente Gingelom iets ten zuiden van de Belgische stad Tongeren aan de 'opgraving' van wat in de volksmond de 'De drie Tonnes' heette, drie markante heuvels van ongeveer zes meter hoog. Over deze heuvels deden al tijden onder de lokale bevolking de meeste wilde fantasieën de ronde. Zo zouden er 's nachts witte wieven dansen en woonde er in één van de heuvels een heks... De directe aanleiding tot hun interesse was het feit dat er vlak daarvoor bij het afgraven van een vergelijkbare heuvel enkele kilometers verderop Romeinse vazen, munten en andere kostbaarheden waren aangetroffen. Hun zoektocht naar 'Romeinse antiquiteiten' werd direct beloond, want ze vonden onder de middelste heuvel, waar ze hun werkzaamheden waren begonnen, een grafkelder waarin niet minder dan 42 voorwerpen lagen. Een prachtig druiventrosvaasje vormde het pronkstuk van deze schat. Aangemoedigd door dit succes werden ook de andere twee heuvels onderzocht. Daar

was de buit aanzienlijk minder. De noordelijke heuvel bleek opgeworpen boven een brandstapel, de zuidelijke grafheuvel bleek leeg te zijn. 'Hoewel de opgraving van Henri Schuermans en August Kempeneers volgens huidige maatstaven volstrekt onwetenschappelijk was, hebben ze hun werkzaamheden toch redelijk gedocumenteerd. En wat heel bijzonder is: de vondsten uit het middelste graf zijn als een ensemble bij elkaar gebleven.' Alle 42 objecten worden al sinds het begin van de twintigste eeuw in het Gallo-Romeins museum in Tongeren bewaard. 'Uitgebreide studies bij ons in het museum hebben intussen aangetoond dat ze allemaal dateren uit de tweede eeuw van onze jaartelling, de periode waarin de Romeinse cultuur hier in de omgeving van Tongeren haar hoogtepunt kende', aldus Linda Bogaerts conservator van dit Tongerse museum.

▲ Grafvondsten uit grafheuvel bij Berlingen (Wellen) in het Gallo-Romeins Museum van Tongeren.

▲ Grafvondsten uit heuvel bij Gutshoven (Heers).

Van klein Germaans dorp naar Romeinse stad

Tongeren was sinds de komst van de Romeinen, aan het einde van de laatste eeuw voor onze jaartelling, van een kleine Germaanse nederzetting uitgeroeid tot een belangrijk

Romeins centrum. Die groei werd vooral veroorzaakt door twee factoren. Allereerst was er de gunstige strategische ligging op de kruising van een aantal belangrijke doorgaande wegen. Deze vaak al eeuwenoude routes werden vrijwel direct opgenomen in het nieuwe Romeinse weggennet en ook een aantal door de Romeinen nieuw aangelegde wegen passeerden Tongeren. De belangrijkste daarvan was de grote weg die Keulen, de belangrijkste stad aan de Rijn, met Boulogne sur Mer, de grote havenplaats vanwaar de Romeinse legers vertrokken voor de invasie van Engeland, zou gaan verbinden. De tweede factor van belang voor de snelle groei van Tongeren was de vruchtbare omgeving. Al vanaf het begin van onze jaartelling vestigden zich grote aantallen nieuwkomers (Romeinen en immigranten uit andere delen van Gallië) in deze omgeving, waar ze boerenbedrijven begonnen. Veel van hen boerden (letterlijk) zo goed dat ze zich een luxe levensstijl konden veroorloven. Deze 'landbouwelite' was vanaf het begin sterk geromaniseerd. Hun boerderijen werden gebouwd volgens Romeins model (villa's). Deze villa's waren van alle gemakken

voorzien, zoals badgelegenheden en patio's met een vijver. Ze waren vaak ook zeer luxueus ingericht met mozaïeken op de vloeren en wanden voorzien van fresco's naar de laatste Romeinse mode. Linda Bogaerts: 'Er is in de afgelopen eeuw in onze omgeving een tiental van dergelijke grote boerderijen opgegraven. Waardoor we een vrij goed beeld hebben van hoe deze bevolkingsgroep leefde.'

Wegkwijnende heuvels

Niet alleen tijdens hun leven maar ook na hun dood omhulden deze nieuwe 'rijken' zich met luxe. Kostbaar vaatwerk, sieraden en wapens werden aan de dode meegegeven. Samen met al zijn kostbaarheden werden de stoffelijke resten begraven onder vaak metershoge grafheuvels. Naar goed Romeins gebruik werden dergelijke grafheuvels opgeworpen langs of in de omgeving van de belangrijkste verbindingswegen. 'Er moeten daarom alleen al in de directe omgeving Tongeren oorspronkelijk vele tientallen, misschien wel een honderdtal, van dergelijke grafheuvels gelegen hebben', aldus Linda Bogaerts van het museum. 'Van oude kaarten en foto's weten we dat aan het

▲ Ginkelom - 'De drie Tonnekes'.

▲ Grafheuvel bij Herderen (Riemst).

begin van de 19^e eeuw nog ruim 60 grafheuvels zichtbaar waren binnen een straal van twintig kilometer van het centrum van de stad'. Daarna is het aantal echter heel snel geslonken. 'Oprukkende verstedelijking, intensieve landbouw en gewone verwaarlozing zorgden ervoor dat er eind vorige eeuw nog maar 15 over waren.'

Rond 1975 begon men in te zien dat deze bijzondere landschappelijke en cultuurhistorische elementen rondom Tongeren volledig dreigden te verdwijnen. Dat besef leidde er in eerste instantie toe dat de nog aanwezige grafheuvels opgenomen werden op de lijst van te beschermen monumenten. Maar dat feit heeft niet kunnen voorkomen dat de meeste aan het begin van de twintigste eeuw in zeer deplorabele staat verkeerden. 'Ze waren', aldus Erik van Esch van het Regionaal Landschap Haspengouw en Voeren, 'het speel- en oefenterrein van kinderen en mountainbikers geworden. Landbouwers hadden de randen weggeploegd en de hellingen waren ingenomen door bomen en struiken waardoor ze soms nauwelijks meer waren te herkennen. Ongeveer tien jaar geleden beseften we dat we iets moesten doen, want

anders zouden ook de laatste grafheuvels van Tongeren definitief als verloren moeten worden beschouwd.'

Erfgoedbehoud

In 2008 startte dan ook het ambitieuze grafheuvelrestauratie- en conservatieprogramma. In dit programma werken het Gallo-Romeins Museum, diverse organisaties op het gebied van natuur- en cultuurbeheer en lokale overheden nauw samen. In dat kader werden de zes heuvels die op het grondgebied van de gemeente van Gingelom lagen als eerste aangepakt. Tot die zes behoren ook 'de Drie Tonnekes' waarvan de grafschat zich in het museum bevindt. 'Ofschoon al zes grafheuvels sinds 1978 officieel als monument geregistreerd stonden, kostte het nogal wat overredingskracht en ook geld en moeite om voor deze heuvels een goed restauratie- en conserveringsprogramma te ontwikkelen.' Vicky Wuyts is de projectleider van het programma. 'Vooral het creëren van het draagvlak voor dit programma was lastig. Het herstel van grafheuvels is namelijk veel minder evident dan bijvoorbeeld dat van een kerk of een

boerderij. Voor de lokale bevolking waren het vaak gewoon hopen zand, die soms ook behoorlijk in de weg lagen. Toch is het gelukt om iedereen mee te krijgen. 'Een ander probleem was dat er bij ons nauwelijks ervaring was met de restauratie van dergelijke aarden monumenten. En ook de herinrichting van de omgeving was vaak pionierswerk. Er moest ook veel grond rond de tumuli worden aangekocht om heuvels vrij en zichtbaar te maken. Daarmee wilden we namelijk voorkomen dat er in de toekomst toch weer bebouwing te dichtbij zou komen. We wilden ook geen hoge hagen en omheiningen maken of andere zware ingrepen in het landschap doen. Voor ons stond voorop dat de "graffunctie" zoveel mogelijk werd hersteld. Dat hield in: dat er een serene, rustige stille omgeving gecreëerd moest worden. We hebben ook zoveel mogelijk natuurlijke materialen gebruikt bij de herinrichting: paden van gras en van hout, cortenstaal, een vlonderpad, rustbanken, picknicktafels, een fruitboom en infopanelen met een apart verhaal voor elke site. Bloemen moeten de plaats van de verwilderde bomen innemen.' Ook de inpassing in de

toeristische infrastructuur was heel belangrijk, dat hield in dat er goede informatiepanelen voor elke afzonderlijke site moesten komen en een goede bereikbaarheid. Zelfs het fietsroutenetwerk werd verlegd om de zes heuvels aan elkaar te koppelen.

Het resultaat is echter schitterend, de heuvels liggen er weer prachtig bij en de omgeving straalt inderdaad de rust en sereniteit uit die bij dergelijk plekken hoort. 'Deze eerste fase is inderdaad een prachtig voorbeeld van hoe het moet', zegt eveneens Linda Bogaerts van het museum in Tongeren. De tweede fase is inmiddels ook begonnen. Daarin worden de resterende zeven heuvels rondom Tongeren op dezelfde manier aangepakt. En hopelijk raken andere gemeentes en overheden hierdoor ook geïnspireerd, waardoor uiteindelijk alle ruim 60 Romeinse grafheuvels van België gerestaureerd en geconserveerd gaan worden. Maar dat is voorlopig toekomstmuziek. Dat een aanpak ook elders gewenst is wordt al snel duidelijk wanneer je verderop langs de Romeinse weg, in het Waalse gewest, terechtkomt. Een aantal van de grafheuvels daar verkeert inderdaad in deplorabele toestand. ◀

▲ Een van de vijf grafheuvels bij Omal (Geer).